

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ

DERGİSİ

Hümaniter Bilimler — Humanities

Vol. 1 - 1973

ZÂL MAHMUD PAŞA KÜLLİYESİ

Aptullah Kuran

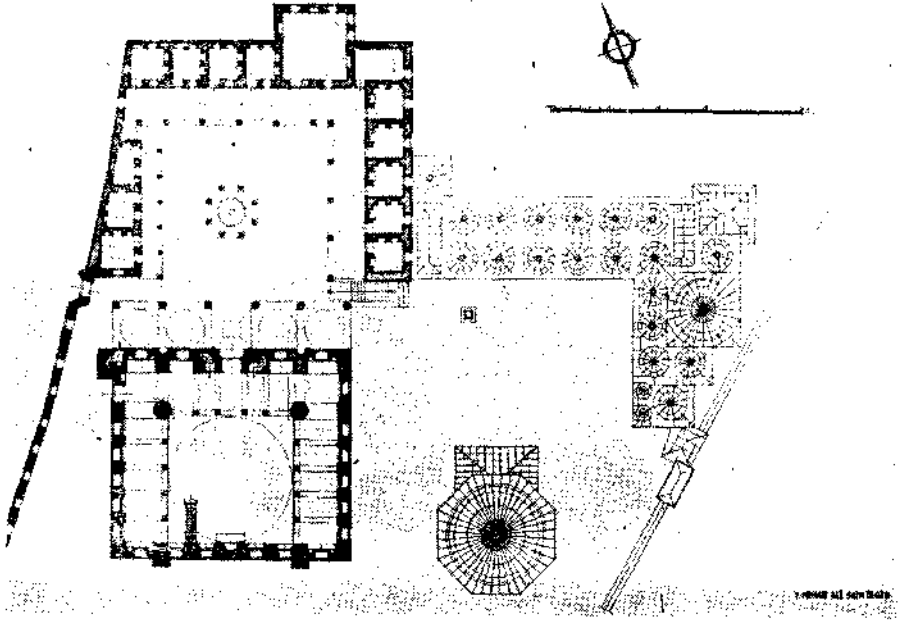
Eyüp'te, Defterdar Caddesi ile Zâl Paşa Caddesi arasında bulunan Zâl Mahmud Paşa Külliyesi cami, çifte medrese, türbe ve çeşmeden oluşur. Bir yamaçta kurulduğundan iki kademede düzenlenen binalardan cami ile caminin önündeki U biçimindeki medrese üst seviyede (Çizim 1)'i, L biçimindeki ikinci medrese ve türbe alt seviyede bulunur (Çizim 2). Tek kollu bir merdivenle bağlanan üst ve alt avlulardan üst seviyedeki şadırvan avlusunun kapısı Zâl Paşa Caddesine, alt avlunun kapısı Defterdar Caddesine açılır. Çeşme, alt avlu kapısının sağına konulmuştur. Doğu ve batı sınırları iki caddeyle tayin edilen külliye'nin kuzey tarafında medreseler vardır. Cami ile türbenin arkasına rastlayan güney tarafı ise sonradan buraya inşa edilen diğer bir bina topluluğu ile sınırlanmıştır. Mekteb, türbe ve sebilden oluşan ikinci külliye III. Selim'in kız kardeşi Şah Sultan (öl. 1802 / 1217 H.) tarafından 1800 (1215 H.) tarihinde yaptırılmıştır.

Cami

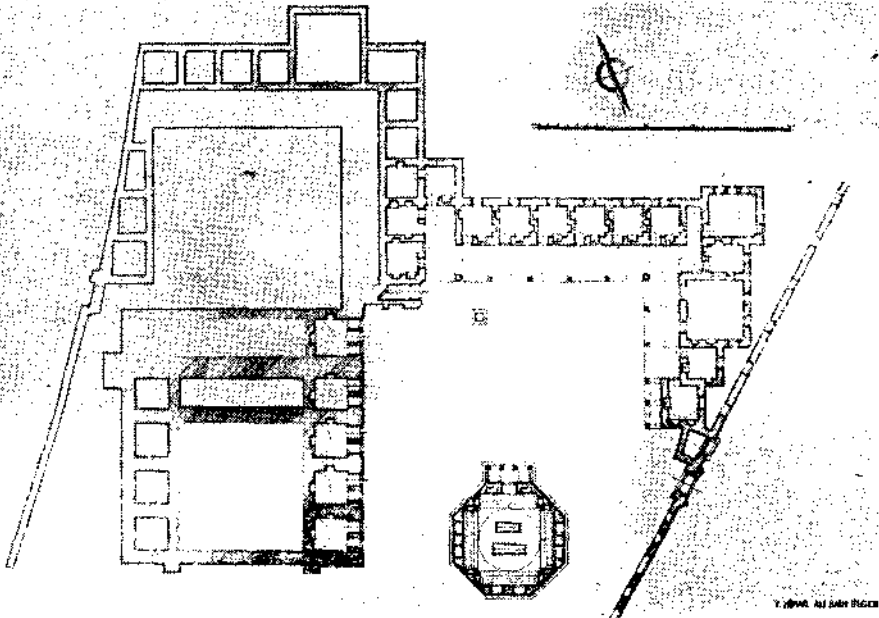
Zâl Mahmud Paşa Camii büyük kubbesinin üç tarafı mahfiller ile çevrili, dikdörtgen biçiminde bir kitleye sahip, son cemaat yeri beş gözlü, tek minareli, fevkanî bir yapıdır. 12.40 m. çapındaki ve merkezde döşemeden 21.80 m. yükselen büyük kubbe (Çizim 3) kible tarafında beden duvarına, kuzeyde iki filayağına binen büyük kemerlere oturtulmuş, kubbeye geçiş pandantiflerle yapılmış (Resim 1) ve her köşede ikişer olmak üzere sekiz kemerli payanda ile desteklenmiştir (Resim 2). Orta hacmin doğu, batı ve kuzeyini dolanan mahfiller (Resim 3) üç tarafta da beş kemerli yapılmış ve dörder kolona bindirilmiştir. On iki adet kolonun hepsi baklava başlıklı olup filayaklarının yanlarında bulunan dördünün gövdesi taş, diğer altısının gövdesi ise beyaz mermerdir.

U biçimindeki mahfillere kible kapısının sağında ve solunda bulunan merdivenlerle çıkılır. Mahfillerin büyük kemerlerin altına rastlayan bölümleri yüksek (9.30 m.) tutulmuş ve bu bölümlerin üstleri beşik tonozla örtülmüştür (Çizim 4). Ayakların arkasında kalan köşelerin yüksekliği daha azdır ve bu kare plânlı hacimlerin üstleri kubbeli yapılmıştır. Köşeler cepheden daha alçak kaldığından alt seviyede dikdörtgen biçimde olan bina üst seviyede kubbenin etrafını saran üç kollu bir kitle haline gelir.

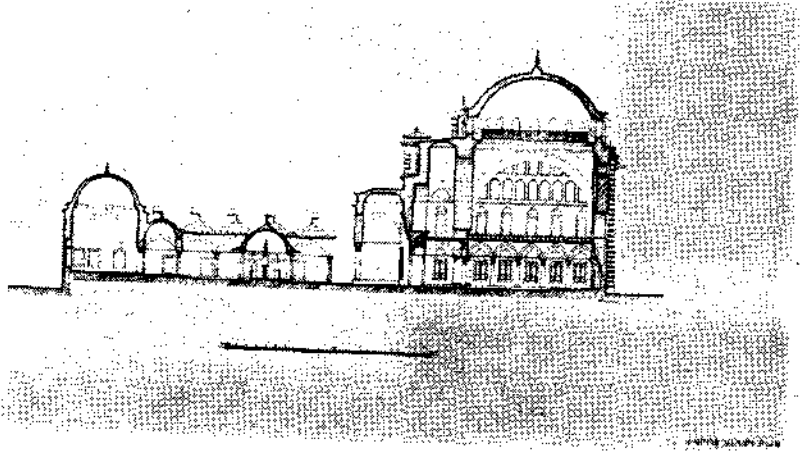
Zâl Mahmud Paşa Camiinin revakı beş gözlüdür. Hepsinin başlıkları stalaktitli olan revak kolonlarından uçtakiler taş, ortadaki dört tanesi beyaz mermerdir. Revak gözlerinden dördü kubbelidir. Kible kapısı önündeki orta göz farklı yapılmış ve aynalı çapraz tonozla örtülmüştür. Minaresi onaltıncı yüzyıla ait olmayıp 1894 depreminde yıkılan orijinal minarenin yerine bu tarihten sonra yapılmıştır.

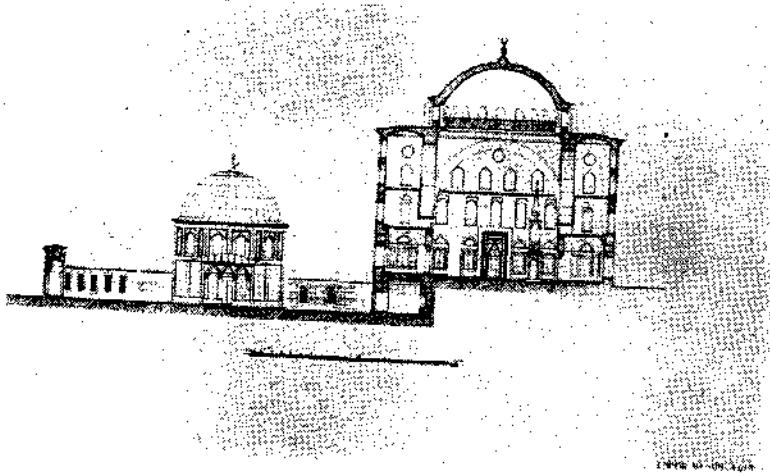
Çizim 1

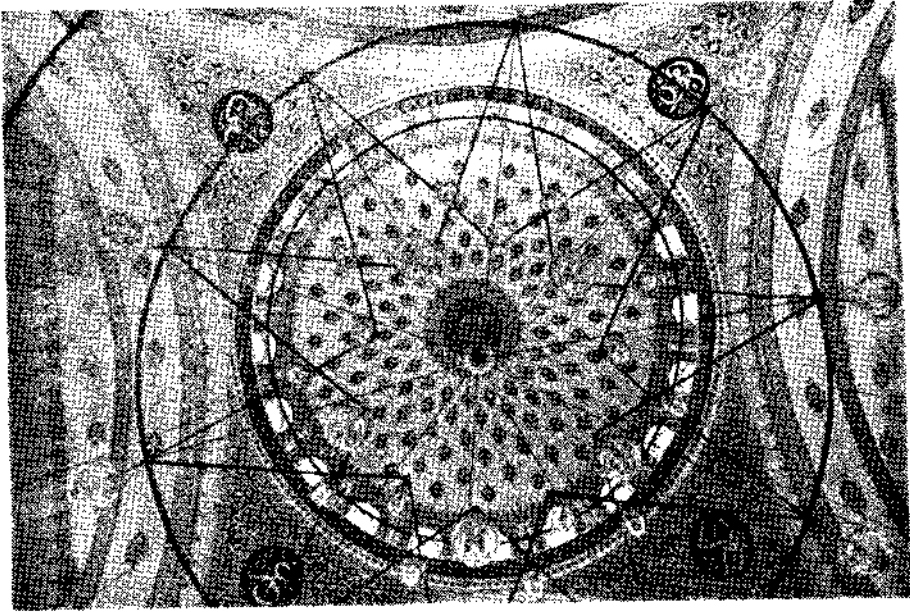
Çizim 2

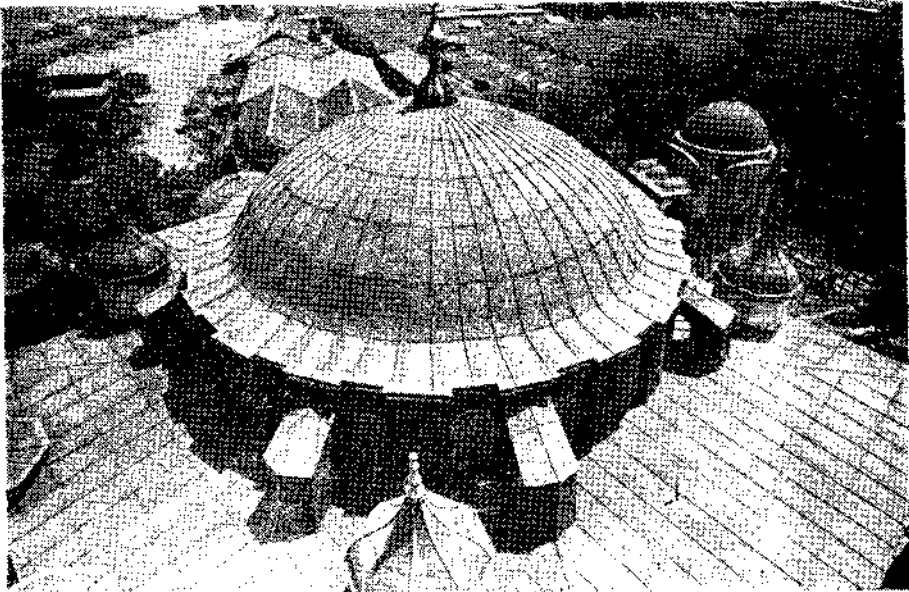
Çizim 3

Çizim 4

Resim 1

Resim 2

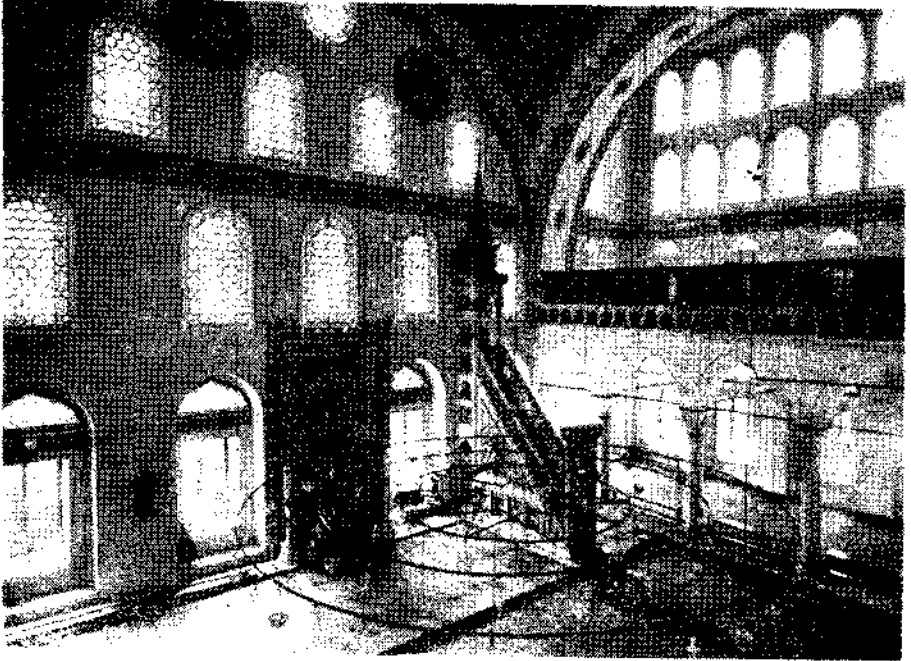
Caminin uzunlamasına eksenini üzerinde ve medrese avlusunun ortasında bulunan şadırvanın kubbesi üzerine sekiz dilimli ve sacaklı bir külâh oturtulmuştur. Sekiz adet sekizgen gövdeli mermer kolonun taşıdığı üst örtünün kaplaması kurşun taklid şaptır. Havuz on iki köşeli olup mermerden yapılmıştır.

Zâl Mahmud Paşa Camiinin beden duvarları tuğla hatıllı yontma küfeki taşından örülmüş, revakın kemerleri üç sıra tuğla ve taştan yapılmıştır. Üst örtü kurşun kaplıdır.

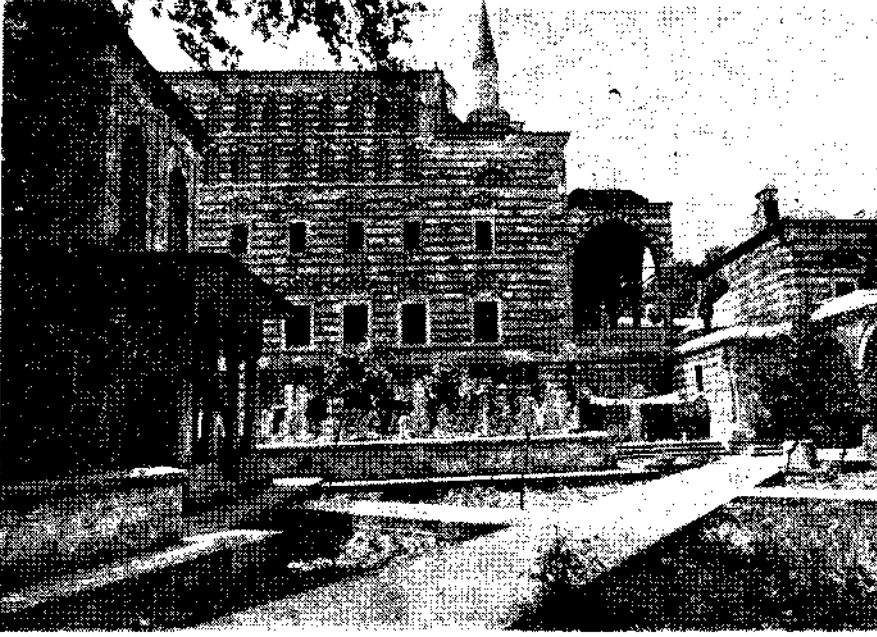
Zâl Mahmud Paşa Camiinin kible kapısı köşeleri gömme kolonlu, tepesi stalaktitli bir niş içerisinde bulunur. Kapının bir aşırı kırmızı ve beyaz mermer parçalardan zıvanalı yapılan basık kemeri üzerindeki kitabe yeri boştur. Kitabe yuvasıyla stalaktitli kuşak arasına üç rozet konulmuş ve bunlardan ortadakinin içine mühr-ü Süleyman işlenmiştir.

Caminin ön cephesinde, revak içerisinde altı üstü dörder pencere, revak çatısı üstünde de altı pencere vardır. Yan cephelerde ise dört sıra pencere görülür (Resim 4). Alt sırada : doğuda altı, batıda beş (altıncısının yerinde kapı bulunur), mahfil seviyesinde: her iki kanatta da altışar; daha üstte iki sıra dokuzar pencere mevcuttur. Arka cephede pencereler daha seyrek düzenlenmiştir. Alt seviyede, mihrabın sağında ve solunda üçerden altı, onun üstünde yedi, daha üstte altı, ve en tepede üç yuvarlak pencere vardır. Yuvarlak kemerli yirmi pencere de büyük kubbe kasnağına açılmıştır.

Alt sıradaki pencereler mermer söveli olup bunların sağır taş kemerleri açık yapılmış ve içlerine yuvarlak kayıtlı alçı şebekeler geçirilmiştir. Mahfil seviyesindeki ikinci sıra pencereler alttakilerine nazaran daha dar fakat diğer hususlarda onların eşidir. Daha üst kademede iki sıra pencere sivri kemerli ve yuvarlak kavutlu alçı şebekelidir. İçlikler

Resim 3

Resim 4

altıgen kayıtlı yapılmıştır. Kible duvarında, büyük kemerlerin iç taraflarına rastlayan ikinci sıradaki iki pencerenin bordürleri renkli camla süslenmiştir.

Caminin mihrabı beyaz mermerdendir. Sağında ve solunda gömme kolonlar bulunan beş köşeli mihrab nişinin tepesi stakattili yapılmış, bordürü iki sıra çiniyle bezenmiştir. Gayet ince bir işçilikle şebekeli yapılmış minber de beyaz mermer olup çok güzel bir eserdir.

Zâi Mahmud Paşa Caminin içi malakâri kalem işleriyle süslüdür. Büyük kubbe kırmızı ve siyah; pantantiflerde mavi bordürlü ve yine kırmızı ve siyah renkli nakışlar görülür. Mahfillerin tavanında mavi, kırmızı ve siyah, mahfillerin altındaki düz tavanlı hacimlerde ise kırmızı üzerine beyazla işlenmiş geometrik desenler vardır. Pantantiflerin içindeki yuvarlak levhaların yazıları siyah zemin üzerine beyaz hatla yazılmıştır.

Üst Medrese :

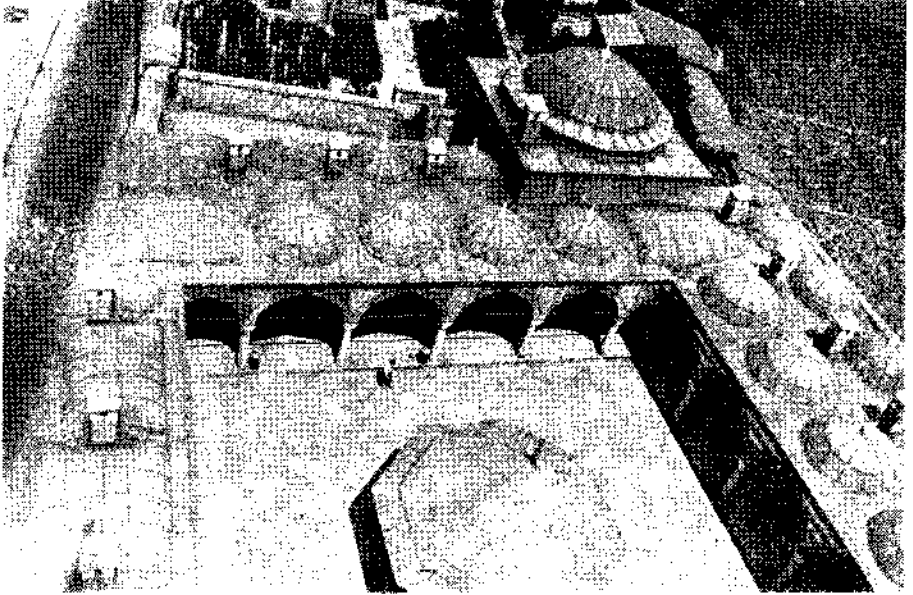
Caminin son cemaat yeri karşısında üç kollu bir kitle halinde inşa edilen üst medrese kubbeli bir dershane, yine kubbeli sekiz hücre ile üstleri ayna tonozla örtülmüş değişik ölçü ve biçimde beş hücreden oluşur. Medresenin doğu ve kuzey kanatlarının önü revaklidir. Batı kanadı önündeki beş gözlü revak bugün mevcut değildir.

Zâi Mahmud Paşa Külliyesinin üst medresesinde simetrik bir kitle düzeni görülmez (Resim 5). Örneğin, dershane caminin kible kapısı eksenini almıyıp eksenden doğuya kaydırılmış ve medresenin ana kitlesinden dışarı taşan odanın doğu cephesine pencere açıldığı halde batı duvarı sağır bırakılmıştır (Bk.: Çizim 1). Dershane kare planlı ve

üstü kubbeli bir hacimdir. Çapı 6.70 m. olan kubbe pandatifler üzerine bindirilmiş ve dışta gayet alçak bir kasnağa oturtulmuştur. Dershane duvarlarına ikisi kuzeyde ikisi doğuda biri güneyde olmak üzere beş pencere açılmıştır.

Dershanein doğusunda ayna tonozlu, dikdörtgen biçiminde ve tek pencereyi bir oda yer alır. Bu odanın güneyinde ise hepsi kubbeli (çapları 2.90 m) beş hücre bulunur. Hücreler tek pencerelidir ve bunlar alt medresenin çatısına bakan dış cepheye konulmuştur. Revaka açılan kapıların yanında ocak ve kuzey duvarlarına ikişer dolap nişi vardır. Kubbeli üç hücre de dershanein batısına yerleştirilmiştir. Bu hücrelerin pencereleri revak tarafında, ocakları doğudadır. Kuzey kanadındaki son hücre ise kubbeli hücrelerden daha enli yapıldığından ayna tonozla örtülmüş, burada kapı yanındaki pencereye ilaveten bir pencere de sokak tarafına açılmıştır.

Batıdaki kanat, medrese önünde kıvrılan caddeye uydurulmuş olduğundan güneye doğru genişleyen üç hücreden oluşur. Üç hücre de ayna tonozla örtülmüş, içlerine ocak konulmuştur. Hepsinde iç avluya açılan birer pencere bulunur. Üçteki hücrenin cami revakına bakan güney duvarına ikinci bir pencere daha açılmıştır.

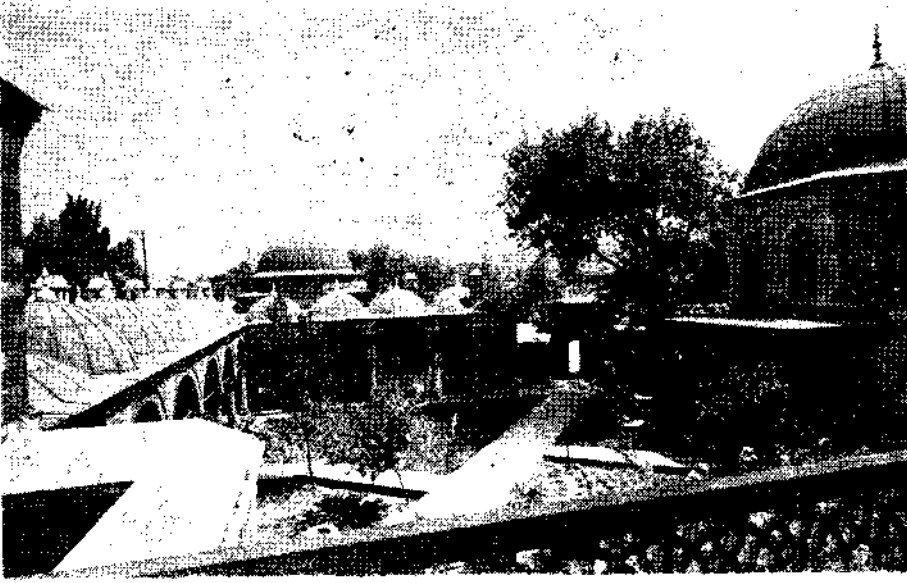

Resim 5

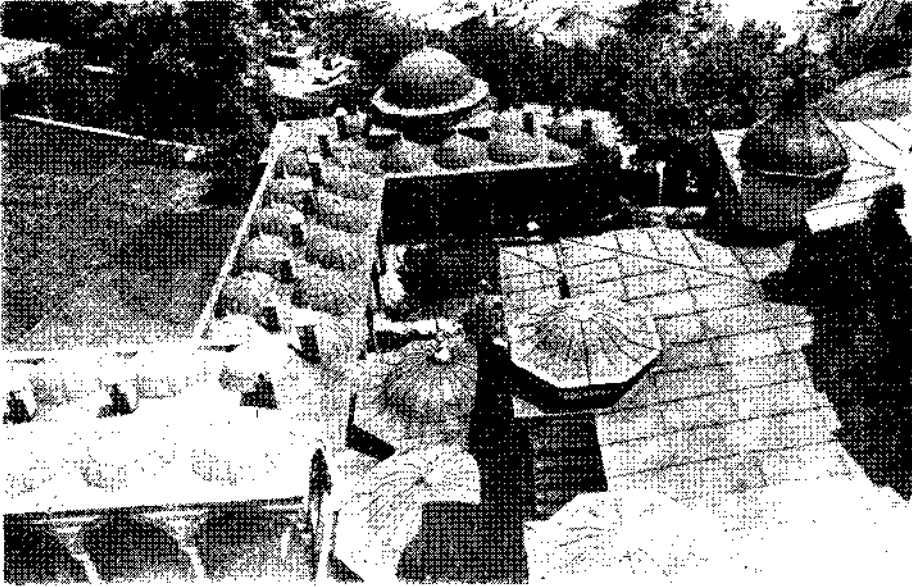
Medresenin L biçimindeki revakı ayna tonozlu iki göz dışında kubbelerle örtülmüştür. Tuğladan örülmüş taş kemerler kubbeli gözlerde eş açıklıkta, ayna tonozların bulunduğu köşelerde daha dar inşa edilmiştir. Taştan yapılan revak kolonlarının gövdeleri sekizgen kesitli, başlıkları baklavalıdır.

Medresenin beden duvarları moloz taştan örülmüş ve üstü kiremit rengi sıvayla sıvanmıştır. Çatı örtüsü kurşundur. Bacalar dörtköşe olup taş külahları tepeleri kesilmiş piramit biçimindedir. Medresede sadece dershane kapısı basık kemerli, diğer kapıları düz atkıdır. Pencerelerin hepsi taş söveli yapılmıştır.

Zâl Mahmud Paşa Külliyesinin üst medresesinde revak kubbelerinin içi kalem işi nakışla süslenmiştir. Dershane pencerelerinin içlikleri de renkli camla bezelidir. Hüc-
relerin içinde süs elemanına rastlanmaz.

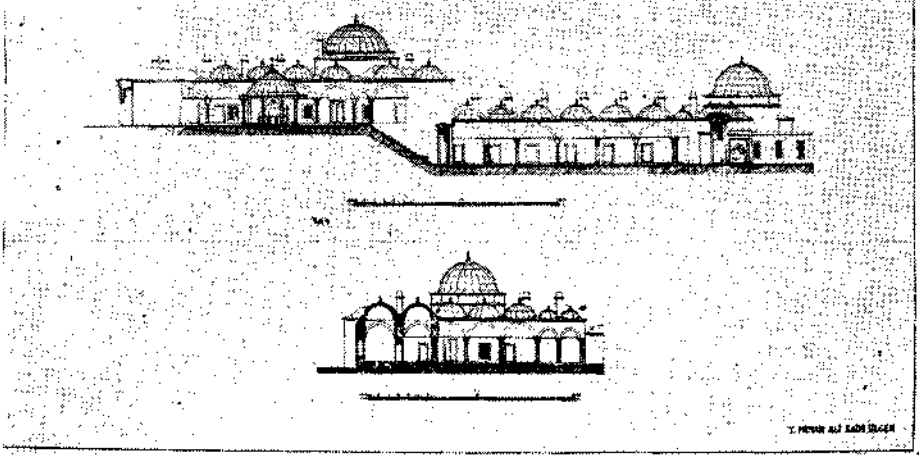
Resim 6

Resim 7

Alt Medrese

Cami ile üst medresenin yerleştirildiği şadırvan avlusundan takriben 4 m. aşağıda bulunan alt avluya cami revakıyla medrese revakı arasında konulmuş olan taş merdivenle inilir (Çizim 5). Üst avluya nazaran daha hareketlidir (Resim 6). Esas itibarıyla L biçiminde iki kollu olan alt medresenin kuzey kanadında kubbeli altı hücre ve bunların batısında yine kubbeli dört hücreden oluşan bir bölüm bulunur (Resim 7). Revakın gerisindeki altı hücrede de dışa açılan bir pencere ile iç tarafta kapının yanına düşen bir ocak vardır. Diğer dört hücre revakın ucunda kuzeye dönen bir sofanın kuzey ve batısında toplanmış ve bunlardan, üst medresenin doğu kanadı ucundaki hücrelerin altına rastlayan batıdaki iki hücrenin pencereleri sofaya açılmıştır. Aynı sıradaki üçüncü hücrenin penceresi ve dış kapısı yoktur; bu hücreye sofanın gerisinde bulunan hücre içerisinden geçilerek girilir.

Çizim 5

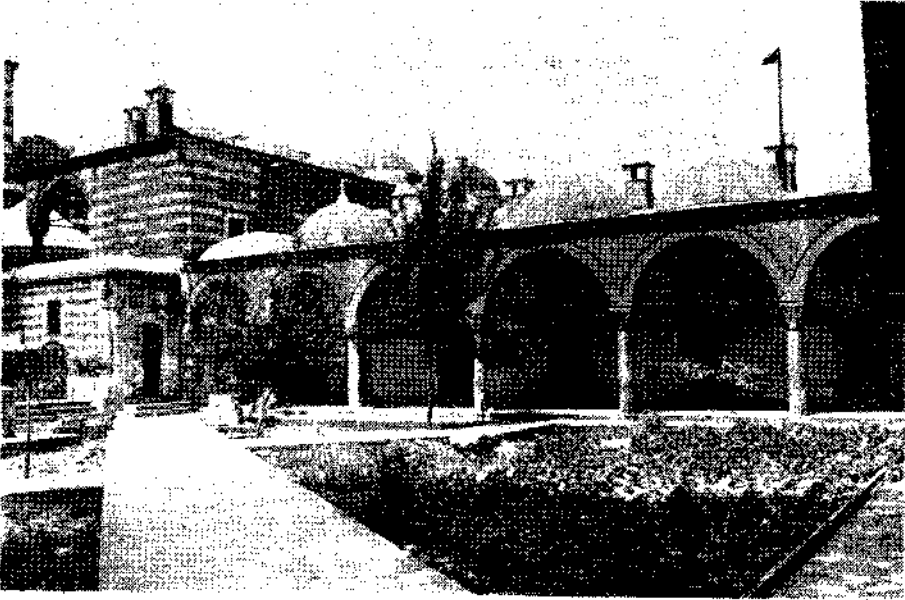
Revakın diğer ucunda dar bir geçit yer alır. Beşik tonozlu geçitin sonunda bulunan ve aslında dış avludaki helâ'ara açıldığını sandığımız bir kapı vardır ki bu kapı çizimlerde gösterilmemiştir (Bk: Çizim 2). Geçitin sağında üstü aynı tonozla örtülü bir oda, onun altında kubbeli bir hücre, daha altta mihrablı bir dershane, dershane'nin güneyinde ise kubbeli iki hücre bulunur. Bu beş değişik ölçü ve biçimdeki hacim medrese kitlesiyle 65 derecelik bir açı yapan Defterdar Caddesi güzergâhına uyularak dört kademede geri çekilmiş, dolayısıyla çeşme haznesine bitişik son hücrenin önündeki revak bölümü diğer gözlerden daha az derin yapılmak zorunda kalmıştır.

Alt medresenin doğu kanadını teşkil eden hacimlerden aynı tonozlu odanın güney cephesinde üç pencere, doğuda, dış avluya açılan bir ikinci kapı vardır. Kubbeli hücrelerin hepsi tek pencerelidir ve pencereler dışarıya açılır. Ocaklar ise revak tarafındadır. Mihrablı dershane'de üst dershane'den farklı olarak iki sıra pencere görülür. Cadedeye bakan cephesinde altta iki üstte üç, güneyde altı üstte iki, revak tarafında bir alt pencere vardır. Üst dershane gibi bu oda da kubbelidir ve 5.90 m. çapındaki kubbesi pandantiflere biner. Yalnız, birincisinden farklı olarak burada sekizgen kubbe kasağı yüksek tutulmuştur.

Revakın batı ucunda bulunan ayna tonozlu sofa ile dershaneenin üst tarafındaki beşik tonozlu geçit dışında kalan revak gözleri kubbeli yapılmıştır. Kubbeli gözlerden en güneydeki iki göz diğerlerinden dar olup bunların kemer açıklıkları da ötekilerden küçüktür. Alt medrese revakının kemerleri üsttekiler gibi taş ve tuğladan inşa edilmişlerse de biçimleri değişiktir. Bunlar yuvarlak kemerlerdir. Fakat kolonlar üsttekiler gibi baklava başlıklı, sekizgen gövdelidir. Yalnız üst kanadın uçlarındaki iki tanesinin gövdesi ötekilerden daha kalın yapılmış ve tepelerine köşeleri pahlı ve stalaktitli başlıklar konulmuştur.

Alt avluda L biçiminde düzenlenmiş medrese kitlesindeki hücrelerden başka beş hücre daha bulunur. Bunlar caminin doğu duvarı altına yerleştirilmiş beşik tonozlu odalardır. Dördünün avluya açılan kapıları yanında birer pencere, beşincisinin iki penceresi vardır. Hiç birinde ocak bulunmayan bu hücrelerin fonksiyonu hakkında bilgi sahibi değiliz.

Üst medresede olduğu gibi beden duvarları moloz taş, çatı örtüsü kurşun, revak kemerleri tuğla, hücre kapıları düz atkılı (Resim 8), dershane kapısı basık kemerli, alt

Resim 8

sıradaki bütün pencereleri taş söveli fakat dershaneenin alt pencereleri mermer söveli, sivri kemerli üst pencereleri ise alçı şebekeli yapılmıştır. Alçı pencerelerde dışıklar yuvarlak kayıtlı, içlikler renkli camlıdır. Ayrıca dershaneenin pandatiflerinde mavi zemin üzerinde kırmızı göbekler bulunan kalem işi nakışlar görülür. Mihrab da alçı süslerle bezenmiştir.

Türbe

İçinde Zâl Mahmud Paşa ile zevcesi Şah Sultan'ın sandukaları bulunan türbe sekiz köşeli, içiçe çift kubbeli ve önü revaklı bir yapıdır. Sekizgen gövdenin bir kenarı 5.00 m., saçak seviyesine kadar yüksekliği 8.10 m., dış kubbe çapı 9.30 m., iç kubbe çapı 6.60 m. dir. Türbenin iç mekânı dış kitle biçimine uymaz (Bk: Çizim 2). Dört köşede üçgenler meydana getiren ayaklarla haçvari bir iç mekân düzeni kurulmuş ve iç kubbe pandatiflerle köşelerdeki ayaklara bindirilmiştir. İç kubbenin dört yanında orta mekânı açan kollar ince uzun ayna tonozlarla örtülmüştür. Sekizgen kitlenin tümünü örten dış kubbe ise beden duvarlarına doğrudan doğruya oturur.

Zâl Mahmud Paşa Türbesi tamamite kesme küfeki taşından inşa edilmiştir. Kubbesi ve revak örtüsü kurşun kaplıdır (Resim 9). Revakı beyaz mermerden dört narin kolon taşır. Kolonların gövdeleri yuvarlak, başlıkları baklavalı, kemerleri sivri uçludur. Basık kemerli kapısı bir aşırı pembe ve beyaz mermerden zıvanalı olarak yapılmıştır. Kitabeye yer boştur.

Sekiz satırlı türbenin beden duvarları bordürlüyle çerçeveslenmiştir (Bk: Çizim 4). Dikey planda ikiye bölünmüş yüzlerin haçvari iç mekânın kollarına rastlayan dördünde altlı üstlü ikişer pencere (kapının bulunduğu kuzey yüzünde sadece iki üst pencere vardır), diğer dört yüzde ise birer üst pencere bulunur. Tek üst pencereler içerde kubbeyi taşıyan ayakların arkasında kaldığından bunların içlikleri, dış pencerelere 45 derece dönük ve tonozlu kolların uçlarına bakan çift pencereler şeklinde yapılmıştır. Alt pencereler mermer söveli ve sağır kemerli, kaş kemerli üst pencereler yuvarlak kayıtlı alçı şebekelidir.

Zâl Mahmud Paşa Türbesinin kubbesi ve pandatifleri kalem işi süslerle bezenmiştir.

Tarihi belgelerle Zâl Mahmud Paşa Külliyesinin yangın ya da depremden zarar gördüğüne dair kayıt bulunmamaktadır. Onaltıncı yüzyıl karakterini gayet güzel bir şekilde koruyan esere küçük onarımlar dışında fazlaca dokunulmadığı bellidir. Yalnız, Caminin minaresi 1894 depreminden sonra yenilenmiş² ve, cami son olarak Vakıflar Genel Müdürlüğünce 1961 - 1965 yılları arasında onarılmıştır. Son onarımda medreseler ile türbe de ele alınmış olduğundan bu binalar da iyi durumda bulunuyor. Medreseler bugün Eyüp Yüksek Tahsil Talebe Yurdu olarak kullanılmaktadır.

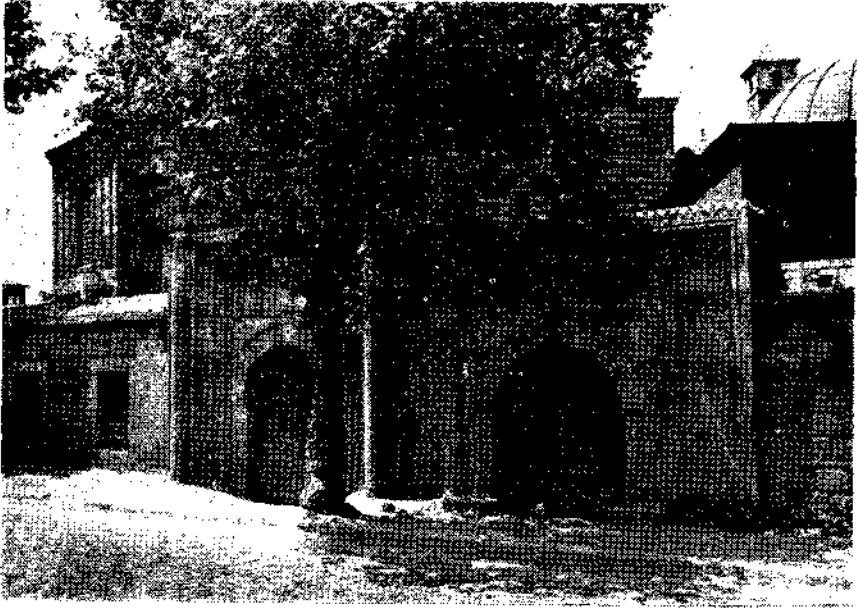
Tarihlendirme

Tezkiret ül - Ebniye'de cami (1 - 25) ile türbenin (5 - 12) adı geçer; fakat medreseler kayıtlı değildir. **Tuhfet ül - Mi'marin**'in birinci bölümünde 58. sırada ise şöyle yazılıdır: «Camii Şerifi Zâl Paşa der Eyubbı Ensarı - Medrese 2 - Türbesi andadır. Sultanile»³. Öte yandan, yine aynı **Tuhfet ül - Mi'marin**'in Medreseler Bölümünde birinci bölümde adı geçen diğer medreseler tekrar yazıldığı halde Zâl Mahmud Paşa Külliyesine ait olan medreselerin listeye alınmadığını görüyoruz. Bu durumda, Zâl Mahmud Paşa medreselerinin Sinan yapısı olup olmadığı hususunda bazı tereddütler ortaya çıkmaktadır.

Problemi bir başka açıdan, külliye yapılış tarihi bakımından ele alalım. Külliye de bulunan tek kitabe Defterdar Caddesi üzerindeki avlu kapısının sağındaki çeşmenin (Resim 10) kemeri içine konulmuş olan kitabedir. Neşriyata hatalı olarak 958 H. tari-

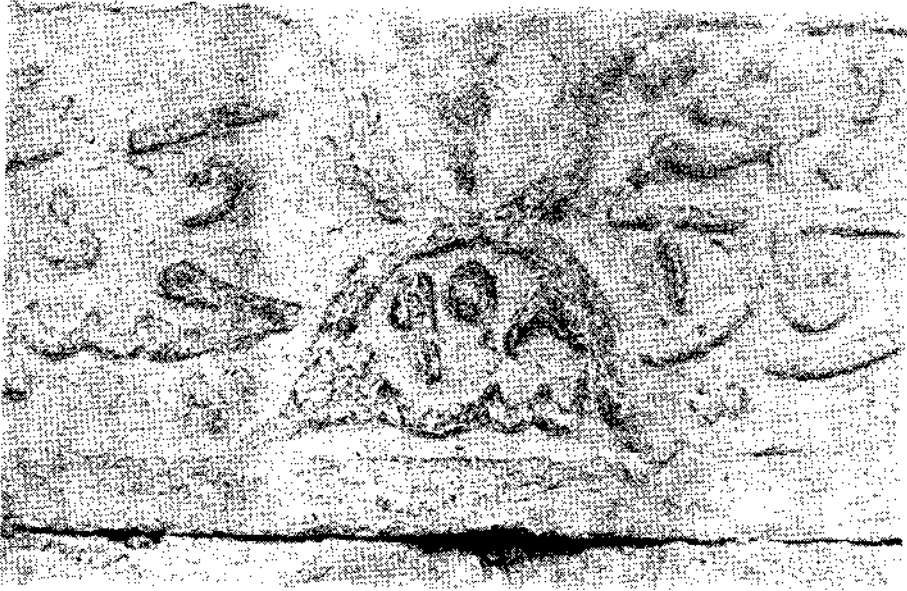
Resim 9

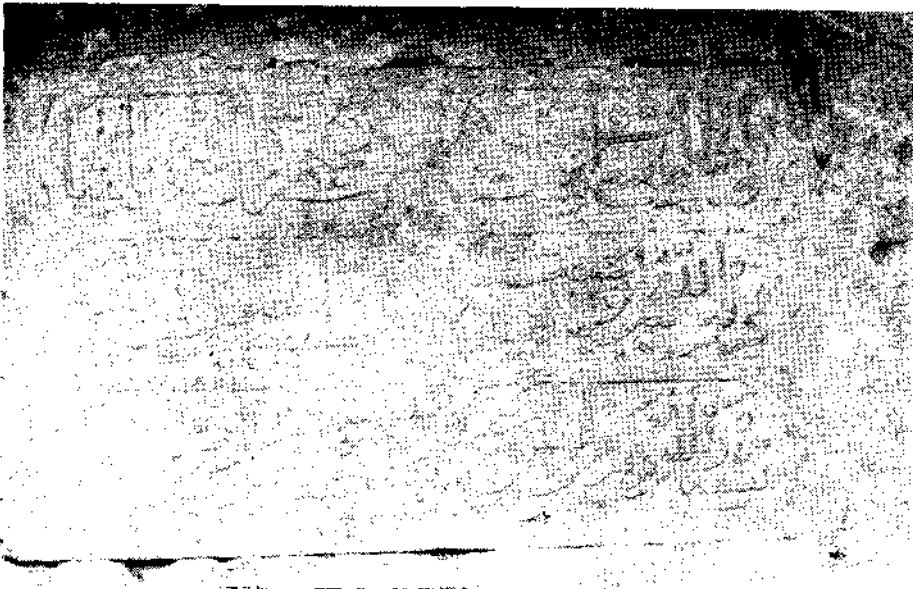
Resim 10

hiyle geçen bu kitabe bazı sanat tarihçilerini yanıltmış ve külliye'nin 1551 yılında bitirildiği görüşünün ortaya çıkmasına sebep olmuştur². Bir diğer görüş caminin 1560-1566 yılları arasında inşa edildiği yolundadır³. Bu ipotezler gerek tarih verilerine gerekse eldeki belgeye uygun düşmüyor. Bir kere, Zâl Mahmud Paşa Kanuni zamanında Anadolu Beylerbeyi idi ve dolayısıyla, 1566 yılında önce İstanbul'da büyük bir cami yaptırabilmesine herhalde imkânı yoktu. İİ. Selim zamanında beşinci vezirliğe getirilmiş ve 1572 yılında İİ. Selim'in kızı Şah Sultan ile evlendirilerek damat olmuştu. Bu sebeple, zevcesi ile birlikte yaptırdığı caminin inşasına 1572 yılından sonra başlanılmış olduğunu kabul etmek hatalı olmayacaktır⁴. Zâl Mahmud Paşa ve Şah Sultan 1580 yılında ölmüşlerdir. Caminin kapısında kitabe bulunmaması eserin 1580 yılında henüz bitirilmemiş olduğu ihtimalini ortaya çıkarır. Kanımızca, cami 1580 yılları başında tamamlanmış ve bu arada Zâl Mahmud Paşa ve zevcesinin yaptırdıkları türbe de Sinan tarafından inşa edilmiştir.

Medreselerin Sinan tarafından planlanmadığını söylemek güçtür. Bunların kitle düzeni her haliyle Sinan'ın imzasını taşır. *Tuhfet ül-Mî'marin*'de de «Medrese 2» denmesinin sebebi bu olsa gerektir. Ancak, medreselerin Sinan'ın son yıllarında inşa edilmiş olduğunu ve inşaatın Sinan'ın kalfalarından biri tarafından yürütüldüğünü ileri süreceğiz. Külliye'lerde çeşme en son inşa edilirdi. Zâl Mahmud Paşa Külliyesinde de çeşmenin medreselerin tamamılamasından sonra avlu duvarlarıyla birlikte inşa edildiğini düşünenürsek külliye'nin 1580-1590 yılları arasında bitirildiğini kabul etmek gerekecektir; çünkü çeşme üzerindeki kitabe (Resim 11) sandığı gibi ٩٥٨ (1551) tarihli değil ٩٩٨ (1589/1590) tarihlidir. Ortadaki dokuzun bacağı hafifçe kırıldığından (Resim 12) dokuz beş şeklinde okunmuş ve kitabenin tarih terkininin Ebced hesabı da yine hatalı çıkartılmıştır. Çeşme kitabesinin metni aşağıda verilmiştir: -

Resim 11

Resim 12

صاحب الخیرات شاه سلطان
 مع حضرت زال محمود پاشا
 فی سبیل اللہ بونی آدی سبیل
 ساسبیل ایده خدایه اجرا
 تشنه دلار دیدلر تاریخی
 چشمه ماء حیات جانفزا

سنه ۹۹۸

Sahib ül-hayrat Şah Sultan
 Mea hazret-i Zâl Mahmud Paşa

Fi sebilillah bunu etdi sebil
 Selsebil ide Hüdaya icra

Teşnediller didiler tarihini
 Çeşme-i ma-i hayat-ı canfeza

Sene 998

NOTLAR

1. Bu makaledeki çizimler merhum Y. Mimar Ali Saim Ülgen'e ait olup fotoğraflar Mustafa Niksarı tarafından çekilmiştir.
2. Semavi Eyice, *İstanbul*, İstanbul, 1955, s. 99, no. 151; «İstanbul Minareleri», *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I*, İstanbul, 1963, s. 74
Rıfık Melül Meriç, *Mimar Sinan/Hayatı, Eseri*, Ankara, 1965, s. 26
İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul, 1943, C.I., s. 8, no. 7 (Şah Sultan Çeşmesi)
Zâl Mahmud Paşa Camii'nin tarihini 1551 (958 H.) olarak verenler arasında Albert Gabriel («Les Mosquées de Constantinople», *Revue Syria*, 1926, s. 388); Halil Ethem (*Camilerimiz*, İstanbul, 1933, s. 57); Tahsin Öz (*İstanbul Camileri*, Ankara, 1962, C. I., s. 157) vardır.
6. Ernst Egli, *Sinan*, Zürich, 1954, s. 76; Eyice, *İstanbul*, s. 99; Doğan Kuban, *Osmanlı Dini Mimarisinde İç Mekân Teşekkülü*, İstanbul, 1958, s. 45; Godfrey Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London, 1971, s. 257.
7. Hilary Sumer-Boyd ve John Freely, «Its (Mosque of Zâl Mahmud Paşa's) date of construction is unknown; that usually given, 1551, is at least twenty years too early, and a date in the mid 1570's seems most probable.» diyerek gerçeğe yakınlaşmışlardır. *Strolling Through Istanbul*, İstanbul, 1972, s. 415.
8. Kitabenin metni Doç. Dr. Ali Alpaslan tarafından okunmuştur. Burada kendisine teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

THE BUILDING COMPLEX OF ZAL MAHMUD PAŞA

ABSTRACT

The Building Complex of Zal Mahmud Paşa, one of the major works of the architect Sinan, is located in the Eyüp section of Istanbul. It is composed of a mosque, two medreses, a türbe (tomb), and a fountain. Situated on a slope overlooking the Golden Horn, the buildings are placed on two levels. The mosque and one of the medreses comprise the upper platform (Fig. 1), while the lower plaza is defined by the second medrese and the türbe (Fig. 2) The fountain is located to the right of the lower gate.

The date of construction of this group of buildings is not clear. Some historians have proposed 1551; others suggest a date between 1560 and 1566. Both dates seem to be too early for Zal Mahmud Paşa who was only the Beylerbeyi (Governor-General) of Anatolia at the death of Süleyman the Magnificent and not in a position to erect a large building complex in Istanbul. He was appointed fifth vezier during the reign of Selim II and married the Sultan's daughter in 1572. Both Zal Mahmud Paşa and his wife died in 1580. It would be more realistic to assume that the construction of the mosque was planned and ground broken between 1572 and 1580. The türbe must have been built in 1580. The medreses, which are not mentioned in the chapters devoted to medreses in the books of Sinan's works, must have been planned by Sinan but executed by his fellow architects after his death.

The inscription on the fountain (the only one to be found in the complex) supports this hypothesis; for it is dated 1589/1590 (998 A.H.) and not 1551 (958 A.H.). Careful study of the date on the inscription shows that downstroke of the second **۹** is chipped (Photo 12). The missing part of the numeral led to the misreading of **۹۹۸** as **۹۵۸** and caused an error in dating by forty years which could have been corrected by checking the chronogram.